

2. Малезик Д. І. Створення системи підготовки письменницьких кадрів в УРСР у 1945–1953 рр. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки* : збірник наукових праць. Вип. 7. 2010. С. 147–153.

3. Пічкур М. О. Образотворча підготовка студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти: монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 270 с.

4. Українське суспільство в 1960–1980-х рр. Історичні нариси / відп. ред. В. Даниленко. Київ : Інститут історії України НАН України, 2022. 959 с.

5. Яланський А. В. Вища художня освіта на цивілізаційному перехресті: творчо-особистісні та суспільні потреби. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2023. № 2. С. 100–105.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-69>

ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ 1918 РОКУ: ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Панасюк Р. П.

кандидат історичних наук, викладач-методист

Романюк О. В.

*викладач-методист, заступник директора,
ВСП «Оптико-механічний фаховий коледж
Київського національного університету імені Тараса Шевченка»,
України
м. Київ, Україна*

Українська Центральна Рада, гетьман Павло Скоропадський, Директорія вважали відродження української мови одним з головних пріоритетів. Але найбільших успіхів було досягнуто за доби гетьманату. Відносна економічна стабільність дала змогу профінансувати в культурній галузі ряд проектів та значно українізувати освіту. Водночас українські діячі, представники соціалістичних партій, часто звинувачують Павла Скоропадського у політиці русифікації. Наприклад, Український Національний Союз звинувачував гетьмана в тому, що він «припиняє діяльність «Просвіт», українські діячі, а то

просто свідомі українці на провінції переслідуються і арештовуються». [9, с. 74]. Закономірно постає питання в обґрунтованості обвинувачень Гетьманату.

Справа в тому, що з встановленням влади Павла Скоропадського в Україні активно розгорнули свою діяльність російські партії монархічного напрямку, більшість членів яких тікали з території більшовицької Росії і оселялися в Києві та інших великих українських містах. Після перемоги більшовиків у Петрограді та Москві, саме на Україні вони вбачали можливість створення бази для реставрації монархії та відродження Російської імперії. Київ перетворився на головний центр підпільної діяльності «великодержавників різних гатунків» [4, с. 44]. За свідченням очевидця: «московські монархісти не признавали ні українського народу, ні української культури, ні української державности. Гетьманщину вважали вони перехідною формою держави для відновлення «Єдиної і неділимої Россеї» [5, с. 74].

Вузькість соціальної опори гетьманату зумовила гостроту кадрової проблеми. До культурного будівництва залучались професійно підготовлені чиновники, які в переважній більшості випадків негативно ставились до українства. Частина з них взагалі були біженцями з Росії, що значно ускладнювало дерусифікацію [6, с. 52, 191].

Крім того, розвиток української культури гальмували складні військово-політичні обставини. Неспокійна ситуація на селі та активна діяльність терористів, що навіть змогли вбити фельдмаршала фон Ейхорна, спричинила посилення репресій з боку окупаційних військ. Військовими було заарештовано багато членів «Просвіт». [11, арк. 15]. Деякі ж старости під виглядом боротьби з терористами закривали народні бібліотеки, перешкоджали діяльності «Просвіт». [2 с. 103].

Значних збитків завдавали численні ревізії приміщень шкіл, «Просвіт», помешкань і арештів, здійснюваних окупаційними військами та російськими офіцерами, які особливо посилились влітку 1918 року [12, арк. 101].

Разом з тим за часів Гетьманату державною мовою залишалась українська. Більшість міністерств перевело мову діловодства на українську. Для чиновників організувались спеціальні курси з вивчення української мови [4, с. 2], зрештою, сам Володимир Винниченко засвідчує, що українським міністрам було наказано в тримісячний термін вивчити державну мову [1, с. 64–66]. Міністерство освіти виділило значні асигнування на вечірні школи, бібліотеки, різні клуби, організація яких покладалась на місцеві «Просвіти».

Гетьманський режим для ефективного управління освітою створив чітку управлінську структуру на чолі з Міністерством народної освіти та мистецтв. Політика українізації освіти найбільш успішною була у нижчих школах. Проте, наштотхнула на сильний супротив у вищих

школах та гімназіях. Вчителі, що мали поважний викладацький стаж, не бажали добровільно змінювати мову викладання. Організовані в Києві курси українознавства переважна більшість відвідувала, виконуючи розпорядження дирекції гімназій [7, с. 75].

Критики гетьманського режиму ставили закономірне питання: якщо учень закінчить україномовну початкову школу, то чи з може він навчатись у російськомовній середній чи вищій школі? До проблем з консервативно налаштованим керівництвом додавалась відсутність кваліфікованих фахівців та нестача підручників. Складалась парадоксальна ситуація: українські школи весною 1918 року видавали атестати першому випуску школярів української держави перші атестати надруковані українською мовою, але без жодного балу з українознавчих наук.

Важливим залишалось питання державної мови. Справа в тому, що в гетьманській державі не було прийнято окремого закону про те, що державною мовою є українська, однак це визнавалось де-факто, про що свідчать накази гетьмана і розпорядження вищих урядових осіб. У «Державному віснику» публікувались всі офіційні акти, щодо мови, а також обіжчики про практичне впровадження її в роботу органів влади та управління.

Міністр шляхів сполучення Б. Бутенко вже 17 травня 1918 р. наказав негайно перевести ділову документацію на українську мову [8, с. 5]. Хоча міністру освіти В. Василенку неодноразово закидали бажання загальмувати українізацію та здійснювати подальшу русифікацію, саме за неповних 6 місяців його перебування на посаді, В. Василенко домігся схвалення 72 законопроектів щодо розвитку національної культури [12, арк. 2–13]. Подібних прикладів можна наводити багато, але загальний стан справ залишався складним. Ця політика досить часто наштовхувалася на сильний супротив. Газета «Нова Рада» писала, що накази про українізацію і визнавались в усіх міністерствах, але в міністерстві торгівлі та промисловості ця політика не проводилась. Адже вищі урядовці не володіли державною мовою [8, с. 3]. Подібна ситуація виникла у міністерстві земельних справ, як наслідок відбувся триденний страйк його службовців, які вимагали ведення всього діловодства державною мовою, усунення русифікаторів та повернення на посади свідомих українців [5, с. 2].

Іншою стороною проблеми залишалась нестача кваліфікованих чиновників, які володіли державною мовою. Отримавши наказ про українізацію, міністерство чи адміністрація не могла його виконати в силу об'єктивних причин. Як наслідок, офіційні документи писались сплавом українських і російських слів. Д. Дорошенко констатував: «ніде правди діти, українська мова в 1918 році далеко не була так вироблена... Хто бачив канцелярські папери того часу, які виходили

навіть з “українізованих” міністерств, як міністерство закордонних справ, той не міг не пожалувати українську мову – так немилосердно калічено її на всі боки» [9, с. 74].

Ситуація загострилась з посиленням впливу Антанти, яка виступала за відновлення єдиної Росії. Відкритими проявами таких настроїв стали виступи проти української мови. Так, П. Покутський зазначає, що у серпні «Хлібороби собственники (поміщики) звернулись до міністра внутрішніх справ з вимогою, щоб уряд скасував введений революційною владою «галиційсько – латинський язик, некультурний и чужды для України» [2, с. 75]. З подібною пропозицією виступив і Протофіс, подавши до верховної Колегії Правителів, що заступала гетьмана під час його подорожі до Німеччини, «Записку о русском языке», в якій пропонувалось залишити в урядових структурах російську мову, мотивуючу це тим, що українська мова не має розробленої термінології і вона залишається незрозумілою для більшості чиновницького апарату. «Українська мова, – писали “протофісівці” – зможе стати державною щойно тоді, коли зладять словник і граматику» [11, с. 72]. Тобто, на практиці це означало відхід від політики українізації. До того ж, міністр юстиції О. Романов вніс на розгляд Ради Міністрів пропозицію, щоб усі офіційні акти одночасно друкувалися українською і російською мовами. Це викликало великий резонанс у суспільстві. «Хай не забувають ворог наш, що державною мовою є і буде тільки українська. Бо коли буде російська другою державною мовою, урядовці перестануть вчити українську мову» – застерігала полтавська філія УНС [7, с. 3]. З протестом виступили навіть працівники Державної скарбниці, Державної канцелярії та інших установ [6, с. 4].

Гетьман П. Скоропадський 2 жовтня 1918 року прийняв делегацію Київського осередку товариства «Просвіта», який подала меморандум в справі захисту української мови. Як відзначали газети, гетьман цілком погодився із змістом меморандуму й прохав раду «Просвіти скласти і представити йому проект закону про державну мову» [12, с. 3].

Отже, питання виправданості обвинувачень, висунутих гетьману і його адміністрації лідерами УНС, носить спірний характер. Але дії влади в критичній для себе ситуації завдали удару по справі відродження української культури і тим самим дискредитували гетьмана. Закиди партій не завжди були об’єктивними, ігнорували деякі очевидні успіхи діяльності гетьмана у вирішенні цих проблем. Проте, позитивним моментом було те, що тогочасні українські партії дійсно активно опікувалися питаннями українського культурного відродження.

Література:

1. Винниченко В. Відродження нації: Історія української революції (марець 1917 – грудень 1919 р.). В 3-х томах. Т. III. К., 1990. 542 с.
2. Відродження (Київ). 1918. 16 вересня.
3. Державний вісник (Київ). 1918. 24 травня.
4. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923. Т. II. Українська гетьманська держава. К., 352 с.
5. Нова Рада (Київ). 1918. №129. 1 серпня.
6. Робітнича газета (Київ). 1918. № 390. 13 жовтня.
7. Скоропадський П. Спомини. К. : 1992. 112 с.
8. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр. Т. III. Відень, 1921р. 160 с.
9. ЦДАВО України. Ф.2201. Оп.1. Спр. 63. Арк. 2–13.
10. ЦДАВО України. Ф.2201. Оп.1. Спр. 72. Арк. 101.
11. ЦДАВО України. Ф.2201. Оп. 3. Спр. 7. Арк. 15.
12. ЦДАГО. України. Ф.5 7. Оп. 2. Спр. 264. Арк. 1.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-70>

РОЛЬ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Паніна Л. А.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри методики викладання і змісту освіти
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
м. Рівне, Україна*

Освіта впродовж історичного розвитку людства завжди відігравала ключову роль у формуванні культурного, інтелектуального та духовного потенціалу суспільства. В українському історичному контексті вона мала особливе значення, оскільки часто виступала не лише як засіб передачі знань, а й як інструмент збереження національної ідентичності в умовах політичної залежності та культурного тиску з боку інших держав. Важливе місце у цьому процесі посідає Києво-Могилянська академія – один із найвизначніших освітніх центрів Східної Європи ранньомодерної доби XVII–XVIII ст., діяльність якого суттєво вплинула на становлення української освіти, науки та культури [3, с. 47].